

Ἑλληνας οἱ κατοικοῦντες ἐν Καβύλῃ (Бележки към епиграфиката на Кабиле)

Ивайло Лозанов

Редовните археологически проучвания на античния град Кабиле поставиха в нова светлина въпроса за мястото и ролята на селището в организацията на провинция Тракия. Резултатите от тях са обобщени в поредица статии на покойния проф. В. Велков (Велков 1982: 116–124; същият 1986: 1–14; Velkov 1989: 5–11). За съжаление голяма част от паметниците, отнасящи се до периода I – III в., са в незадоволително състояние поради използването им в по-късни градежи, където в голяма степен е заличена съдържащата се оригинална информация. Изследването на археологическите структури от периода е силно затруднено от мощния пласт от късноримската и късноантичната епоха, които още дълго ще задържат опознаването на по-ранните комплекси – в случай че въобще са оцелели след по-късната интензивна строителна дейност. При сегашното състояние единственият “домашен” извор, подлежащ на пълноценно използване, са епиграфските паметници. Засега въвн от обсега на дискусиата, която ни поднася епиграфската документация, са останали неизяснени или незададени множество въпроси. В следните редове ще се опитам да поставя някои от тях.

Известните надписи от края на управлението на император Хадриан (136 г.) и началните години на неговия приемник Антонин Пий (144 г.) (Велков 1991: № 4, 5, 6, 7, 8) очертават организацията на военния лагер и цивилното селище, възникнали на територията на стария елинистически град. Това са и най-важните документи, заключващи в себе си основната част от проблематиката за статута, мястото и ролята на Кабиле в Тракия през епохата на Принципатата.

1.1. Първият официален паметник на цивилното население е арата, посветена на Херакъл и издигната от “елините, живеещи

в Кабиле”. След изчерпателните коментари в корпусните издания (Велков 1991: № 8; Mihailov 1997: № 5636; Sayar 1998: EZ 23, 1. 11–19) тук е излишно да се преповтаря цялата дискусия. Все още проблематично остава тълкуването на длъжностите, следващи длъжността на провинциалния управител в началото на надписа, а именно императорския прокуратор (ἐπίτροπος τοῦ Σεβαστοῦ) Клодий Павлин и префекта (ἐπαρχος) Вариан Теокрит и тяхната роля в администрирането на лагера и цивилното селище. Издателят на паметника (*Dimitrova* 1974: 145; Димитрова 1982: 123) е склонен да тълкува префекта като финансова длъжност, част от централната провинциална администрация в Перинт. Проф. Б. Геров вижда в него военно лице, натоварено с контрола на цивилното селище, но смята, че това е в рамките на една *praefectura* към колонията *Deultum* (Геров 1980: 48. бел. 99). Изглежда по този начин авторът иска да обясни и статута на Кабиле още от учредяването на провинцията. Трудно бихме се съгласили с подобно обяснение, като се има предвид, че префектурата е предназначена преди всичко да контролира племенни *civitates*, и то тъкмо там, където липсва и най-слаба следа от градски живот¹. Самият Геров приема, че в Кабиле “заварена форма” на градски живот има “може би още при Веспасиан, но сигурно при Траян” (Геров 1980: 48). Очевидно е противоречието в изразеното становище, още повече че *Deultum* със своите градски органи едва ли е могъл да упражнява юрисдикция – камо ли военен контрол!? – въвн от своята собствена територия. Най-убедително е предложеното от проф. В. Велков мнение, че става въпрос за префекта на кохортата – в случая *Cohors II Lucensium* – който е имал грижата за непосредствения надзор над цивилното селище, поради което е бил и негов фактически административен ръководител (Велков 1991: № 8, 17). От своя страна той е бил пряко подчинен на провинциалния управител. И ако тази йерархична връзка е съвсем естествена от гледна точка на военно-административната организация, то споменаването на императорския финансов прокуратор показва фискалната зависимост на селището. Известно е, че клонове на имперския фиск е имало поне в двата най-значими града на Тракия – Перинт и Филипопол². Ангажиментът на финансовия прокуратор

обаче е бил свързан предимно с контрола на императорските имения в провинцията (*Thompson* 1987: 555–567). Присъствието му в Кабиле не би следвало да се свързва с дейността на провинциалната канцелария (от Перинт?), от която прокураторът е бил напълно независим в качеството си на директен пълномощник на августа. Единствената възможност остава да търсим императорско имение на територията на самото Кабиле. От дискутирания дотук надпис става ясно, че част от жителите са гърци, наричащи себе си “Ελληνες οἱ κατοικοῦντες ἐν Καβύλῃ”. В досегашната литература терминът “κατοικοῦντες” е обясняван ту като “външни”, чужди на селището, ту просто като “живеещи, обитавачи”³. С “κατοικία” обаче се означава и селищно групиране на арендатори върху императорските имения в Мала Азия (*Abbot-Johnson* 1926: 132 f.). Практиката показва, че при управлението на Хадриан е разширена системата на арендуване на императорски земи с цел да се подобрят доходите от тях. Съответно е нараснала и ролята на прокураторите в провинциите (*Thompson* 1987: 562). Дали въпросните “Ελληνες οἱ κατοικοῦντες” не са били едни от първите, които са се възползвали от новите възможности във вътрешността на Тракия още при приемника на Хадриан – Антонин Пий? Заселването им в Кабиле с основание трябва да се търси в развитието на посредническата търговия, и особено с някои занаяти като керамичното производство например. Всичко това обаче е ставало за сметка на определени такси, събирани от оторизирания императорски чиновник – финансовия прокуратор. Може би част от тях са отивали направо за издръжката на стануващата в съседство кохорта.

1.2. От досегашните данни, с които разполагаме, е много рисковано да се изкаже предположение дали Кабиле и земите около него са били превърнати в императорско имение веднага след учредяването на провинцията. Факт е, че обикновено бившите царски земи след анексирането им от Рим са превръщани в императорска собственост⁴. Изглежда споменът за Кабиле като царски град, свързан с македонската династия, е бил запазен и през римско време, за което подсещат и част от съвременните извори. От друга страна, липсата на всякаква информация за

включването на селището в провинциалната система на стратегиите⁵, както и последвалото развитие от времето на Хадриан насетне, подсказват, че Кабиле се е радвал на екстериториален статут дори и през III в. За това свидетелстват и някои надписи, поставени от членове на градските съвети на съседните градове, които се откриват обичайно на места, отдалечени в радиус ок. 20–25 км от завоя на Тонзос. Става въпрос за посвещения в местни светилища, някои от които са разположени край емпории, други – вероятно край земеделски имения на самите булевти⁶. Навремето тези документи бяха използвани от проф. В. Велков, за да изкаже хипотезата, че Кабиле е притежавал градски органи на самоуправление и следователно е имал уредбата на гръцка полития в римската провинция Тракия (Велков 1973: 410). Наистина разпределянето на тези паметници дава известни опорни точки, но те очертават по-скоро контактите на градски центрове като Августа Траяна и Анхиало – към които със сигурност се числят част от известните булевти – по границите на техните собствени територии. Такъв е случаят с емпорията $\Theta\omicron\upsilon\mu\delta\alpha\iota$, контролиран от Августа Траяна. Данните от надписите се отнасят за втората половина на II – началото на III в. Те показват ролята на Кабиле в стимулирането на икономическия живот на района, а също и включването на членове на градските органи в арендуването на императорската собственост. Такъв изглежда е случаят с булевта $\text{A}\upsilon\lambda\omicron\upsilon\zeta\epsilon\nu\iota\varsigma$ $\text{E}\rho\mu\omicron\delta\acute{\omega}\rho\omicron\upsilon$, който ще да е бил арендатор на участък, свързан с отглеждането на императорски коне⁷. Този вид дейност е носела сериозни икономически предимства, понеже е изключвала наемателя от по-тежките градски финансови задължения (*т.нар. литургии*) (Abbot-Johnson 1926: 133), а от друга страна, е осигурявала твърд доход от продажбата на конете – особено за войската, каквито случаи знаем и от други места в Тракия⁸. Може да допуснем, че конните подразделения на военните части в Кабиле – *Cohors II Lucensium Equitata*, а вероятно и *Cohors I Athoitorum* – са били поддържани именно от отглежданите на територията на императорското имение стада. За това говори и документираната от надписи активност на финансови чиновници към двете кохорти, и особено на т. нар. *actarii*, отговарящи за снабдяването⁹.

2.1. Заселването на елини във вътрешността на Тракия е администриран и контролиран от централната власт процес. Наред с въвеждането им в органите на градското управление опитът на цели професионални групи целенасочено е използван и за разработването и експлоатацията на природните ресурси в провинцията. За ролята им като специалисти в разработването на рудни залежи знаем от надписа от Малко Търново, датиран също по времето на Антонин Пий (155 – 156 г.) (*Mihailov* 1964: № 1859=*Mihailov* 1997: № 5654). Относно Кабиле се смята, че става въпрос за проникване на елински търговци и занаятчии. Споменатият в надписа от 144 г. Наркис, син на Зенон, родом от Перинт, с основание е считан за скулптор (Гетов 2002: 109–110), с чието дейно участие е развита широка художествена дейност и вероятно са организирани скулптурни ателиета. Като се има предвид интензивната търговия с мрамор между Перинт и Проконесос през Принципата (*Sayar* 1998: 68), можем да допуснем силното участие на провинциалния център в разпространението на мраморната проконеска продукция във вътрешността. Един от пътищата на разпространение в Тракия по долината на Тунджа¹⁰ несъмнено е включвал и Кабиле, чието пристанище¹¹ ще да е било използвано за разтоварване на готови и полуготови произведения, откъдето известна част от тях са били транспортирани и в околността. Засага обаче подобно предположение не може да бъде подкрепено с конкретни данни.

Настояването на елини в Кабиле вероятно е свързано и с производството на луксозна керамика. За това можем да съдим от откритите под площта на базилика № 1 четири пещи. Анализът на изключително богатите форми показва производството на съдове, имитиращи формите и технологията на малоазийската сигилата от края на I в. и II в. (Димитрова 1982: 128 сл.). Въвеждането и организацията на този вид специализирано керамично производство несъмнено е дело на опитни и вещи в занаята преселници.

Струпването на данни за елинско присъствие през римската епоха в южната част на стария град вероятно маркира квартал на цивилното селище, отреден нарочно за тази група. Дали пред-

полагаемият статут на "κατοικοῦντες" се е отнасял до цялото селище, или е носен само от гръцките заселници, не може да се каже. Интересен е въпросът за топографската приемственост между новоорганизираното селище и тази част от елинистическото Кабиле, върху която то се разполага. Изказано е становище, че в района на базилика № 1 се е намирала агората на цивилното римско селище, наследила по всяка вероятност стария градски център (Димитрова 1982: 123). Сред материалите, открити под нивото на базиликата, има и други, свързани с обществения и административен живот на Кабиле от предримската епоха, като например градския архив¹². Дали обаче местонамирането им потвърждава локализацията на обществения център от IV – II в. пр.Хр., е доста несигурно, защото биха могли да бъдат пренесени от някое недалечно място. Още по-трудно е да приемем, че тук е имало агора през римско време, защото фиксиранията на терена данни за производство изключват тази възможност. С оглед на проучванията от последните години много вероятно изглежда центърът на цивилното селище да се е намирал на ок. 150–200 м на североизток от базилика № 1, около сектор XII, кв. 42, където е разкрита част от представителна сграда (сграда А). По предварителни данни нейното построяване се отнася тъкмо към управлението на Антонин Пий, а използването ѝ продължава и в късноримско време¹³. Проучваният сектор заема централно спрямо ограденото от елинистическата крепостна стена пространство, много по-подходящо за строежа на представителна архитектура, а вероятно и с достатъчно открита свободна площ. Във връзка с това е много важно, че тук и през късноантичната епоха е запазено улично ниво с посока изток – запад, водещо към източната порта от същия период.

Засега това са основните точки, маркиращи обхвата на новата агломерация, която по всяка вероятност се е оформяла постепенно още след 45 г., но е добила по-ясен пространствен и архитектурен облик около средата на II в. Тогава при възникналите нови отношения след установяването на военния лагер цивилното селище приема арендатори от територията на императорското имение около Кабиле – в случай че не са живеели там

и по-рано – а същевременно започва да играе ролята на *canabae* за кохортата.

БЕЛЕЖКИ

¹ За военната префектура като форма на административен контрол в провинции със слабо развит градски живот срв. Saddington 1987: 268–274.

² За Филипопол срв. **Николов 1982: 98 сл.**; относно Перинт – Saagar 1998: 74.

³ При първичната публикация на надписа у **Dimitrova 1974: 138** авторът смята, че се отнася до население без права на жители. При покъснатата публикация това мнение е ревизирано в полза на “живеещи, обитавачи” след консултация с проф. Т. Иванов (Димитрова 1982: 120, бел. 11). Тълкуването е възприето и в цитираните по-горе корпусни издания.

⁴ Общо за източните провинции **Thompson, op.ci t**; за Тракия – **Геров 1980: 56 сл.**

⁵ Кабиле отсъства в описанието на Плиний Стари за Тракия (Plin. Nat. Historia, IV. 11), а у Клавдий Птолемей е включено в общото изброяване на “вътрешни градове” в провинцията (**Cl. Ptol. Geographia, III, 11, 7**). Не сме в състояние да извлечем повече информация за статута на селището.

⁶ Срв. надписите от емпориона Qouidai край Сливен (**Mihailov 1997: № 5634; Mihailov 1964: № 1776**), също от селата Чокоба (**Mihailov 1964: № 1772**), Робово (**Mihailov 1997: № 5652**) и Правдино (**Mihailov 1964: № 1844**).

⁷ **Mihailov 1997: № 5652**, посвещението, което прави въпросното лице, е със средства от продажбата на коне от императорско имение (срв. израза ἐκ τετιμένης πῶλων ἱερῶν).

⁸ Например в императорското имение край емпориона *Cillae* (дн. с. Черна гора, Чирпанско), срв. **Геров 1980: 62, бел 54**.

⁹ От Кабиле са известни двама души – срв. **Велков 1991: № 21, 22**, а от околността – един, от с. Лозенец (**Mihailov 1964: № 1835**).

¹⁰ За долините на Тунджа и Марица като пътища на разпространение на импортни саркофази срв. **Иванов. 2002: 266 сл.**

¹¹ Според **Танчева-Василева 1994: 15** пристанището на Кабиле се е намирало от северозападната страна на късноримския кастел.

¹² При различаването на базиликата са открити два фрагментарно запазени надписа от късноелинистическата епоха, в които се споменават органи на градското управление – срв. **Велков 1991: № 2, 3**.

¹³ От най-ранното ниво на сградата произхождат сребърен денар на Антонин Пий и 2 бронзови автономни монети на Анхиало от същото време. Проучванията са извършени в рамките на лятната студентска практика през 2001 г. под ръководството на проф. Л. Гетов и доц. К. Рабаджиев от Катедрата по археология към СУ “Св. Климент Охридски” и с участието на Ивайло Лозанов, докторант към същата катедра, и Стефан Бакърджиев от ОИМ – Ямбол.

ЛИТЕРАТУРА

Велков 1973: Велков, В. Епиграфски принос към историята и етнографията на Римска Тракия. – В: Сборник в памет на Ал. Бурмов. С., 1973, 407–411.

Велков 1982: Велков, В. Военният лагер Кабиле (по епиграфски данни). – В: Поселищен живот в Древна Тракия I (1982), Ямбол, 116–124.

Велков 1986: Велков, В. Разкопки и проучвания в Кабиле 1982 – 1986 г. – В: Поселищен живот в Древна Тракия II (1986), Ямбол, 1–14.

Велков 1991: Велков, В. Надписи от Кабиле. – Кабиле II (1991), С., Изд. на БАН, 7–53.

Геров 1980: Геров, Б. Земевладението в Римска Тракия и Мизия (I – III в.). – Год. на Соф. унив., Факултет по класически и нови филологии. Т. 72, кн. 2 за 1977 г. С., Унив. изд., 1980.

Гетов 2002: Гетов, Л. Νόκιστος Ζήνωνος Περίνθιος – архитект или скулптор? – В: Jubilaeus 5 (Сборник в чест на проф. М. Тачева), С., Унив. изд. “Св. Климент Охридски”, 2002, 109–110.

Димитрова 1982: Димитрова, Ал. Разкопки на базилика № 1 в Кабиле. – В: Кабиле I (1982), С., Изд. на БАН, 115–157.

Иванов 2002: Иванов, М. Импортни саркофази от България II–III в. Производствени центрове, хронология и пътища на разпространение. – В: Годишник на Археологическия институт с музей II (2002), 262–275.

Николов 1982: Николов, Д. Организация на градовете в Римска Тракия. – В: Поселищен живот в Древна Тракия I (1982), Ямбол, 90–100.

Танчева-Василева 1994: Танчева-Василева, Н. Укрепителна система и обществени сгради във военния лагер Кабиле. – В: Историко-археологически изследвания в памет на проф. Ст. Ваклинов (Материали от юбилейната научна конференция, посветена на 70 год. от рождението на проф. Ст. Ваклинов, В. Търново 11–14 април, 1991 г.), В. Търново, Унив. изд. “Св. св. Кирил и Методий”, 1994, 13–19.

Abbott, Fr., A. Johnson 1926: Abbott, Fr., A. Johnson. *Municipal Administration of the Roman Empire*. Princeton: Princeton Univ. Press, 1926.

Dimitrova 1974: Dimitrova, Al. Beitrag zur Geschichte Kabyles und Thrakiens in der Römerzeit. – *Thracia* 2 (1974), 135–146.

Mihailov 1964: Mihailov, G. *Inscriptiones Graecae in Bulgaria Repertae*. Vol. III/2, *Serdicae*.

Mihailov 1997: Mihailov, G. *Inscriptiones Graecae in Bulgaria Repertae*. Vol. V, *Serdicae*.

Saddington 1987: Saddington, D. Military Praefecti with Administrative Functions. – *Terra Antiqua Balcanica* II (1987), 268–274.

Sayar 1998: Sayar, M. *Perinthos – Herakleia (Marmara Eredlisi) und Umgebung. Geschichte, Testimonien, griechische und lateinische Inschriften*. Wien: Verl. der Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1998.

Thompson 1987: Thompson, D. The Imperial Estates. – In: Wachter, J. ed. *The Roman World*, vol. (1987), 555–567.

Velkov 1989: Velkov, V. Römisches Militärwesen in der Provinz Thrakien. – *Thracia* 9 (1989), 5–11.

